

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Adalékok a büntethetőségi korhatár leszállítása kapcsán

Szerző: dr. Emri Gergely

Miskolc, 2015.december 18.

I. Bevezetés

A fiatalok bűnelkövetők cselekményei nem alkotják meghatározó részét a bűnözésnek, a társadalom azonban fokozott figyelemmel kíséri a felnövekvő nemzedék bűnözésének alakulását. A fiatalok bűnelkövetés az ifjúságpolitika, a gyermekvédelem, valamint a büntető politika szoros együttműködését igényli. Önmagában a büntető igazságszolgáltatási rendszer elemzése nem ad választ arra, milyen elvek, érdekek vezetnek egy adott országban a büntethetőségi korhatár leállításához, önálló fiatalok bírósága felállításához, vagy speciális helyreállító szemléletű jogkövetkezmények bevezetéséhez, ezek ugyanis jogpolitikai kérdések, tulajdonképpen politikai döntések. A büntethetőségi korhatár Európában igen érdekes képet mutat, az Egyesült Királyságban tíz év, Svájcban hét, Spanyolországban, valamint Portugáliában tizenhat év. Megállapítható, hogy több olyan európai ország van, ahol 14 éves vagy e feletti életkort tartanak mérvadónak.¹ A Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 16.§-ában foglalt rendelkezés már hatályba lépése előtt jelentős társadalmi vitát és számos nemzetközi szervezet kritikáját váltotta ki.² A büntethetőségi korhatárt évszázadok óta életkorhatárokkal állapítja meg a jogalkotó, már Werbőczy Hármaskönyvében is ilyen meghatározást olvashatunk.³ Az, hogy a törvényhozó mely életkor eléréséhez kapcsolja a büntethetőséget nem egzakt kérdés, lényegében az adott társadalmi berendezkedés és fejlettség által meghatározott jogpolitikai döntés. A gyermekkorú elkövetők vonatkozásában a pönalizáció/depönalizáció kérdése a jogásztársadalom több évtizedes vitája, amely egy-egy kirívó eset⁴ kapcsán fellángol. Bonyolítja a helyzetet, hogy az életkorhatárok meghatározása nem igazán koherens a magyar jogrendszerben, kis túlzással kijelenthető, hogy ahány jogág annyi korhatár meghatározás szerepel joganyagunkban. Amíg gyermekvédelmi szempontból minden tizenhét év alatti személy - legyen ő sértett vagy vádlott - gyermeknek minősül, addig polgári jogi szempontból egy tizenhat éves, házasságot kötött személy teljesen cselekvőképes nagykorúnak minősülő jogalany. Ezen rendszer megkérdőjelezhetetlen és biztos

¹ dr. Tóth Mihály: Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizen. <http://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-egy-buntetojogasz-gondolatai-a-vox-populi-oldalvizen/> 2015.04.30.

² Az UNICEF tiltakozása <http://www.csagyi.hu/hirek/item/551-az-unicef-tiltakozas-a-buntethetosegi-korhatar-leszallitasa-ellen> 2015.04.30.

³ Werbőczy István Hármaskönyve, Franklin Társulat, Budapest, 1897. szerk: dr. Márkus Dezső 111. cím, 195. oldal.

⁴ A „Blaha réme” Áldozat és elkövető egyszerre. <http://eletmod.transindex.ro/?cikk=6619> 2015.04.16.

sarokköve volt a korábban hatályban volt Btk. rendelkezése, mely szerint az elkövetéskor tizennégy év alatti terhelt büntetőjogi felelőssége nem volt vizsgálható.

II. Jogtörténeti kitekintés

Évezredekken át egészen a középkor kezdetéig valamennyi kultúrára általánosan jellemző volt, hogy a gyermekeket kicsi és „tökéletlen” embereknek tekintették, akiknek feladata, hogy a „nagyoknak” engedelmessé váljanak. A kora középkori magyar jogtörténetben gyermek- illetve fiatalkorúakra vonatkozó szabályok érdekes módon nem a saját cselekvőségük miatt kiszabott, hanem szüleik - elsősorban apjuk - által elkövetett bűncselekmények folytán alkalmazott szankciók kapcsán jelennek meg. Szent László király törvényei⁵ szerint a 10, Könyves Kálmán király törvényei⁶ szerint a 15 év alatti gyermekek tolvaj apjukkal együtt bűnhődtek, és ezen rendelkezés csak kivételesen volt mellőzhető a vétlen gyermek, illetve a feleség vonatkozásában. A *Werböczy-féle Tripartitum*⁷ 111. címének 2.§ és 3.§-ának meghatározása szerint a férfiak teljes korúak, azaz a mai megfogalmazás szerint felnőttnek minősültek huszonnégy évesen, a nők tizenhat évesen. Az ezen kort betöltött személyek az „*összes fekvő jószágait és bármiféle birtokjogaikat teljes hatalommal eladhatják*”, azaz a mai szabályok szerint cselekvőképességük teljesnek minősült. A nem teljes korúak kategóriáját két részre bontja, ezen belül a törvényes korúak a tizenkét évet betöltött férfiak és nők egyaránt. A Tripartitum megalkotását követő évszázadokban több próbálkozás is volt újabb, egységes kódex létrehozására, azonban igazán sikerre egyik sem vezetett. A törvényjavaslatok sora tulajdonképpen csak az 1790/91.évi országgyűléstől számítható. Az 1795-ös Btk. javaslat az életkor szerinti felelősségrevonás rendszerét tartalmazta, eszerint hét éves életkor alatt nem büntethető az elkövető, tizenkét éves koráig a házi fegyelem szerint büntethető, tizenkettő és tizenhat éves kora között már ún. közbüntetés kiszabható vele szemben, de halálra nem volt ítéltető, és a tizenhat év és huszonnégy év közöttiekre is enyhébb büntetéskiszabási szabályok vonatkoztak. A Rákóczi féle

⁵ Szent László Király Dekrétomainak Második Könyve12. Fejezet a lopáson kapott szabad emberről vagy szolgáról, és a szabadoknak szolgaságra vetett fiaikról <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=368> 2015-04-19.

⁶ Kálmán Király Dekrétomainak Első Könyve56. Fejezet a tolvajok büntetéséről, meg a tolvaj feleségéről és fiairól <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=460> 2015.04.19.

⁷ Werböczy István Hármaskönyve, Franklin Társulat, Budapest, 1897. szerk: dr. Márkus Dezső 195. oldal.

szabadságharc évtizedekre megakasztotta a kodifikációs munkát, az 1795-ös javaslat átdolgozását csak 1827-ben rendeli el az országgyűlés. Az 1843-évi javaslat már külön részben tagalja az anyagi és eljárási szabályokat. A büntetőjogi felelősségrevonás alsó határát tizenkettő évben állapítja meg, a tizenkettő és tizenhét év közöttiekre enyhébb büntetékiszabási szabályok vonatkoztak. Az első magyar, modern értelemben is kódexnek tekinthető törvénykönyv az 1878. évi V. törvénycikk volt, amelyet a megalkotásában vezető szerepet játszott Csemegi Károly jogtudósról elnevezve Csemegi-kódex néven emleget a jogásztársadalom. A törvény a beszámítást kizáró vagy enyhítő okokról szóló VII. fejezetében⁸ tartalmaz rendelkezést arról, hogy az az elkövető, aki az elkövetéskor nem töltötte be a tizenkettő év közötti életét, büntetőeljárás alá nem vonható. A 84.§ szerint az elkövetéskor tizenkettő és tizenhat év közöttiek csak akkor vonhatóak büntetőjogi értelemben felelősségre, ha a cselekményük bűnösségének felismeréséhez szükséges belátással rendelkeztek, azonban ebben az esetben is rájuk az általános szabályoktól jóval enyhébb büntetékiszabási szabályok vonatkoztak. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a fenti rendelkezés szerint a Csemegi kódex minden tizenkettő és tizenhat év közötti elkövető esetén kötelezővé tette a bíróság számára a belátási képesség vizsgálatát, és amennyiben az elkövető belátási képességgel nem bírt, úgy nem volt büntethető, csak javítóintézeti nevelését rendelhette el a jogalkalmazó. Amennyiben a bíróság azt állapította meg, hogy a tizenkettő és tizenhat év közötti korú elkövető belátási képességgel bír, úgy a kódex 85.§-ában meghatározott enyhébb büntetékiszabási szabályok szerint állapította meg a szankciót. Megállapíthatjuk tehát, hogy a jelenleg hatályos szabályok által is előírt belátási képesség vizsgálata a magyar büntetőjogban nem előzmény nélküli. Egyebekben megjegyzem, hogy az első magyar büntető törvénykönyv szabályozási megoldásainak fejlettsége, humanizmusa szembeűnő, a régies nyelvezetet leszámítva az olvasónak szinte az az érzése támad, hogy hatályos jogszabályt tanulmányoz. A századfordulón bekövetkezett gyors ipari fejlődés, a vidéki lakosság városokba áramlása, a klasszikus értelemben vett munkásnegyedek és azok nyomorának kialakulása hatására a fiatalokú bűnözés az 1900-as évek elejére a korábbi arány többszörösére⁹ emelkedett.

⁸ A Csemegi kódex VII. fejezete <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5799> 2015.04.19.

⁹ Szabó András: A fiatalokúak és a bűnözés Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1961. 38. oldal

A nemzetközi gyermekvédelem kialakulásának kezdeti időszakában is ezen évekre esik, így ezen hatások együttes felmerülése szükségessé tette a fiatalkorúak büntetőjogának önálló, részletesebb szabályozását. Ezen igénynek tett eleget a büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXVI. törvénycikk¹⁰, melyet a szakirodalom Büntető Novellaként (Bn.) említ. A Bn. bevezette az iskolai és szülői büntetések, illetve a fiatalkorúakra vonatkozó speciális intézkedések rendszerét. A Bn. második fejezete foglalkozik kifejezetten a fiatalkorúak büntetőjogával, amely pontosítja a tizenkettedik életévet be nem töltött elkövetőkkel szemben alkalmazható szankciókat, amelyek két csoportra bonthatók. Az egyik csoport a házi fegyelem gyakorlója, illetve az iskolai hatóság által alkalmazott büntetések rendszere. A házi fegyelem gyakorlója által alkalmazható büntetéseket a törvény nem nevesíti, az iskolai hatóság a gyermekkel szemben dorgálást vagy iskolai elzárást alkalmazhatott.

Azon elkövetőkkel szemben akik az elkövetés idején tizenkettő és tizenhat év közöttiek dorgálás, próbára bocsátás, javítóintézeti nevelés illetve fogház- vagy államfogház büntetés volt alkalmazható. Kiemelném ezek közül a dorgálást mint intézkedést, mely tartalma szerint a mai megrovás intézkedéshez hasonlít, azzal, hogy a Bn. 20.§-a szerint amennyiben a gyermek a bíróság dorgálását nem fogadja kellő tisztelettel, az első fokú bíróság saját ítéletét hatályon kívül helyezi, és a dorgálás mellőzésével új határozatot hoz. A törvény megteremtette továbbá a családi környezetében erkölcsi romlásnak kitett, vagy züllésnek indult gyermek állami gyermekmenhelybe történő azonnali beszállításának lehetőségét is.

A századforduló büntetőjogi fejlődése kapcsán szükségesnek tartom néhány gondolat erejéig megemlíteni dr. Finkey Ferenc koronaügyész, akadémikus kiemelkedő munkásságát. Az önhibájukból vagy azon kívüli okokból a társadalom peremén élők büntetőjogi megítélésével foglalkozó, „A csavargás és koldulás szabályozása kriminálpolitikai szempontból” és „A csavargás, koldulás és iszákosság törvényhozási szabályozásához” címmel 1905-ben, illetve 1910-ben készített

¹⁰1908. évi XXVI. törvénycikk <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7036> 2015-04-19.

tanulmányaiban¹¹ külön törvény megalkotására hívta fel a figyelmet, melyben differenciálást javasolt egyrészt a csavargók és koldusok csoportjai között, másrészt az érdekükben alkalmazott büntetőjogi, rendészeti eszközökben. Külön kategóriába sorolta a munkaképes, de dologkerülő, "üzletszerű" csavargókat és koldusokat, akikkel szemben álláspontja szerint teljes szigorral indokolt fellépni, esetükben a határozatlan tartamú, de maximum 6 évig terjedő dologházi elzárást tartott indokoltnak, melyből leghamarabb 2 év után szabadulhattak volna feltételesen. Osztályozása szerint a második csoportba tartoztak a munkaképtelen csavargók, részükre ún. menedékházak létrehozását javasolta, míg a munkaképes, de munkakereső felnőttkorúak megsegítésére munkaközvetítő-hálózat létrehozását tartotta indokoltnak. Negyedik kategóriába sorolta a fiatalkorú és gyermekkorú csavargókat és a velük való intézményes foglalkozás fejlesztését látta célravezetőnek.

A következő fontos, jogtörténeti jelentőségű lépés volt a büntető jogalkotás terén a fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvénycikk¹² (Fb.), amely a fiatalkorúak bíróságának első szervezeti alapjait tartalmazta Magyarországon. A jogszabály a századforduló tendenciáinak megfelelően a rendes hatáskörű bíróságokon belül a fiatalkorúak bíróságának egyfajta elkülönülését tartalmazta, részletesen rendelkezett a fiatalkorúak bíróságának hatásköri és illetékességi szabályairól. A törvényszékeken, illetve szükség esetén a járásbíróságokon egy, az igazságügy miniszter által kijelölt bíró látta el a fiatalkorúak ügyeivel kapcsolatos feladatokat, a kijelölés határozott időre, három évre szólt, amely tartam hosszabbítható volt. A fiatalkorúak büntetőügyeiben az ügyész is erre kijelölt fiatalkorúak ügyésze volt. Az Fb. kifejezett rendelkezést tartalmazott a fiatalkorú kímélete miatt az eljárás befejezésére alakszerű tárgyalás tartása nélkül, ennek szabályai a mai tárgyalás mellőzéses eljárásra hasonlítanak.

Kiemelem, hogy megjelent a jogszabályban az ifjúságvédelmi szemlélet, eszerint a bíró vizsgálja a fiatalkorú elkövető környezetét, életmódját és családi hátterét. A jogszabály általános gyermekvédelmi funkciót telepít a bíróságra, amikor lehetőséget teremt az erkölcsileg kifogásolható

¹¹A tanulmányokat ismerteti dr. Kopp László: Finkey Ferenc sárospataki éveiről c. tanulmányában. A tanulmány megjelent: Szathmáry Béla (szerk.): Dr. Finkey Ferenc Emlékkönyv (Jogászok a kultúráért Alapítvány, 1995. Sárospatak) 127-166. oldal.

¹²A fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913.évi VII. törvénycikk <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7203> 2015-04-19.

környezetben élő fiatalok esetében a pedagógiai, nevelési jellegű intézkedések elrendelésére is. A törvénycikk 66.§-a szerint amennyiben az ügyben eljáró bíró azt érzékelt, hogy a bűncselekménnyel vádolt tizenkilenc év alatti elkövető környezetében erkölcsi romlás veszélyének van kitéve, vagy züllésnek indult, sürgős esetben figyelmeztethette a szülőt, vagy a törvényes képviselőt, hogy a gyermeket szigorúbban nevelje. Továbbá utasíthatta a szülőt, hogy a gyermek iskolalátogatási kötelezettségének tegyen eleget, illetve indokolt esetben pártfogót rendelhet ki, vagy a gyermek állami gondozásba vételéről intézkedhet. Ezen rendelkezések a mai intézményeink előképének tekinthetőek, melyek meglepő pontossággal fedik le a hatályos jogszabályok rendelkezéseit. Érdekesképpen említem meg, hogy a fiatalok bíróságának hatásköre a mai szabályoktól eltérően nemcsak a fiatalok elkövetőkre terjedt ki, hanem azon szülőkre, gyámokra, gondnokokra és felügyelőkre, akik a gyermek sérelmére követtek el bűncselekményt. Az első világháború szörnyűségei és az 1919-es események a szabályozást a szigorodás irányába befolyásolták, a Bn. és az Fb. humanitása ebben a korszakban a társadalom számára nem elfogadható enyhéséget képviselt. Az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről szóló 1938. évi XVI. törvénycikk rendelkezései jól mutatják az akkori társadalom problémáit, fokozottan megjelenik az eljárás gyorsítására irányuló törekvés mellett a hatályos államrend védelme, a jogorvoslat korlátozása. A második világháború utáni szovjet berendezkedés kapcsán kialakult jogalkotás részleteivel nem kívánok foglalkozni, az új politikai berendezkedés született első jelentős, a fiatalok jogát érintő jogszabály az 1951. évi 34. számú törvényerejű rendelet volt. A törvényerejű rendelet szabályai egyértelműen visszalépést jelentettek a korábbi Bn. és Fb. gyermekvédelmi szemléletéhez képest. A bíróság gyermekvédelmi funkcióját a jogszabály gyakorlatilag megszünteti, a bíróságot a felnőttek ügyeihez hasonlóan a fiatalok ügyeiben is tisztán csak a büntetőjogi felelősségrevonás eszközévé tette. A gyermekvédelmi funkciót az új államberendezkedés keretein belül a tanácsi szervezetben működő gyámhivatalok feladatává tették. A törvényerejű rendelet a jogkövetkezményi rendszert is erősen redukálta, a szankciókat szigorúan kettébontotta büntetésekre és intézkedésekre. A büntetések között helyet kapott a pénzbüntetés is. Az első szocialista Btk., az 1961. évi V. törvény szakította a korábbi gyakorlattal, és a fiatalokra vonatkozó szabályokat a törvény Általános Részébe, a VI. fejezetbe helyezte el, így a

fiatalkorúakra vonatkozó anyagi jogi rendelkezések a Btk. részévé váltak.¹³ Ez az első jogszabály, amely a fiatalkor fogalmát egyértelműen, a jelenleg hatályos jogszabállyal részben egyezően tizennégy és tizennyolc éves kor között határozza meg, azzal, hogy a fiatalkorú elkövető belátási képességének vizsgálatát nem követeli meg.

Az 1978. évi IV. törvény rendelkezései szerint a fiatalkorúnak továbbra is az minősült, aki a bűncselekmény elkövetésekor a tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadik életévét még nem. Az elkövetéskor tizennegyedik életévét be nem töltött személy büntetőjogi felelősségre nem vonható, mivel megdönthetetlen vélelem szolgált amellyel, hogy nincsen belátási képessége.

A jogszabály a gyermekkor, mint büntethetőséget kizáró okot szabályozta a 22.§-ban, ez alapján a gyermekkorúval szemben büntetőjogi szankció nem volt alkalmazható semmilyen esetben sem, az eljáró hatóságok részére kizárólag a gyermekvédelmi intézkedések kezdeményezésére volt lehetőség.

III. Nemzetközi kitekintés

A második világháborút követő időszakban megszövegezett nemzetközi dokumentumok nemzeti, sőt európai léptéken is túlmutató egységesítést kíséreltek meg a gyermekek és fiatalkorúak büntetőjogának szabályozása kapcsán. Noha ezen egyezmények, ajánlások, iránymutatások nagy része az államok vonatkozásában kötelező erővel nem bírnak, mégis egyfajta mintát, támpontot jelentettek a nemzeti szabályozások kialakítása, módosítása során. A dokumentumokat természetesen csak a fiatalkorúakra vonatkozó szabályok szempontjából, főleg a büntethetőségi korhatárra vonatkozó részekben elemzem.

A gyermekek nemzetközi védelmének fejlődése kapcsán mindenek előtt meg kell említenem Eglantyne Jebb nevét, aki egy brit arisztokrata család sarjaként, látva az I. világháború után a Balkán országokban és Oroszországban az árván maradt gyermekek súlyos helyzetét, megalapította a

¹³A büntető törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvény <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8438> 2015-04-19.

ma is működő Save the Children Found¹⁴ nevű szervezetet, valamint az általa kidolgozott ún. Gyermekek Chartáját eljuttatta a Népszövetségnek, amely ennek is hatására 1924-ben elfogadta a Jebb javaslatait is tartalmazó Genfi Nyilatkozatot. Ezen nyilatkozat az egyik első olyan nemzetközi dokumentum, amely a gyermekek jogaira - elsősorban jólétükre - vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz.

1. Pekingi Szabályok

1984-ben került megszövegezésre és az ENSZ Közgyűlése 1985. november hó 29. napján kelt határozatával¹⁵ fogadta el a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimumkövetelményt, amelyet a szakirodalom egyszerűen csak „Pekingi Szabályok” néven említ. A dokumentum 1. részében találjuk azon követelményt, miszerint a büntethetőségi korhatár kezdetét nem szabad túl alacsonyan meghatározni, figyelemmel a gyermekek érzelmi, mentális és értelmi érettségére. (4.1.pont)

További fontos követelményeket rögzít a „Bírói döntés és intézkedés” című 3. rész. Ezen részében az ajánlás a konkrét bírói döntés meghozatalánál az általános szabályokon túl az alábbi szempontok figyelembe vételére és gondos mérlegelésére figyelmeztet:

- a szankciónak nemcsak a bűncselekmény körülményeivel és súlyosságával, hanem a fiatalkorú elkövető körülményeivel is arányban kell állnia (17.1.a.pont)

- a fiatalkorú elkövető szabadságát elvonni csak a legvégső esetben, és csak a feltétlenül szükséges legrövidebb időre lehet. (17.1.b.pont)

A dokumentum továbbá szükségesnek tartja, hogy - kivéve a kisebb súlyú bűncselekmények esetét - a döntés meghozatala előtt az eljárás során készüljön környezetanulmány a fiatalkorúról (16.1.

¹⁴A szervezet honlapja:

http://www.savethechildren.org/site/c.8rKLIXMGIpI4E/b.6354847/k.2DD5/The_Woman_Who_Saved_the_Children.htm

¹⁵40/33.United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules") saját fordítás <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> 2015.04.18.

pont) és a nemzeti szabályozás számos olyan intézkedési lehetőséget adjon a bírónak, amit szabadságvesztés helyett alkalmazhat. (18.1.pont) Kiemeli továbbá annak szükségességét, hogy a fiatalkorúak ügyeivel foglalkozó minden szakember megfelelő, speciális képzettséggel rendelkezzen, különösen a szociológia, a pszichológia, a kriminológia, valamint a viselkedéstudományok terén. (22.1. pont és kommentárja) Véleményem szerint ezen követelményt a jelenlegi magyar büntető-igazságszolgáltatási rendszer nem teljesíti, mivel sem a fiatalkorú ügyészeknek, sem a fiatalkorúak bírójának kijelölt szakembereknek nem kell semmiféle speciális szakképzettséggel rendelkezniük, sőt bizonyos gyakorlati időhöz, mint tapasztalathoz sincs kötve a Legfőbb Ügyész, illetve az Országos Bírósági Hivatal Elnöke általi kijelölés.

2. ENSZ Gyermekjogi Egyezmény

A Gyermekek jogairól szóló New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény az ENSZ égisze alatt jött létre (továbbiakban: ENSZ Gyermekjogi Egyezmény). A világ országai közül csak három nem fogadta el: az USA, Szomália és Dél-Szudán. Magyarország az 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdette ki. A dokumentum 1. cikke szerint gyermek az a személy, aki a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri. Ezen definíció szerint a fiatalkorú elkövetők az egyezmény vonatkozásában gyermeknek minősülnek, hiszen a büntetőeljárásban 18. év alatti elkövető felnőttkorúnak semmiképpen sem tekinthető. Mindezek alapján az egyezményben foglalt szabályok a fiatalkorú elkövetőkre is vonatkoznak. Az Egyezmény sokrétű szabályozást tartalmaz, amely jóval túlmutat a büntető igazságszolgáltatás keretein, és széles körben próbálja garantálni a gyermekek jogait és szociális biztonságát, három alapelve a „3P modellje”, azaz a gyermekeket megillető részvétel, védelem és ellátás. (participation, provision, protection)

A Gyermekjogi Egyezmény 40. cikke nem fogalmaz meg konkrét rendelkezést a büntethetőségi korhatár kapcsán, azonban azt előírja, hogy olyan alsó korhatárnak lennie kell, amely alatt büntetőjogi felelősségre vonás nem lehetséges:

„az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy előmozdítsák különleges törvények és eljárások elfogadását, hatóságok és intézmények létrehozását a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermekek számára és különösen olyan legalacsonyabb életkort állapítsanak meg, amelyen alul a gyermekkel szemben bűncselekmény elkövetésének vételeme kizárt;”

Az Egyezmény a részes tagállamok részére kötelezettségként fogalmazza meg a rendszeres jelentéstételt, a 44. cikk alapján minden részes tagállamnak ötévente jelentésben kell beszámolnia arról, hogy milyen intézkedéseket tett az Egyezmény rendelkezéseinek végrehajtása érdekében. Ezen jelentéseket az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosságához tartozó Gyermekjogi Bizottság dolgozza fel, majd azzal kapcsolatban záró észrevételeket és ajánlásokat fogalmaz meg.

A gyermekek magyarországi helyzetével kapcsolatban a legutóbb a 2014. évben készült zárójelentés a pozitív megállapítások mellett több kritikát is megfogalmaz¹⁶. A bizottság kifejezetten kifogásolta a büntethetőségi korhatár 14 évről - bizonyos bűncselekmények esetén - 12 évre történő leszállítását. Kritikaként említik továbbá a fiatakorúak hosszú, sok esetben 1 évet is elérő előzetes letartóztatását, a szabálysértési pénzbírság elzárásra történő átváltoztatását, továbbá a resztoratív joghátrányok alkalmazásának hiányát. A bizottság felhívta Magyarországot mint tagállam figyelmét, hogy a következő öt éves ciklusban tegyen intézkedéseket a fenti problémák megoldása érdekében. A következő tagállami jelentés 2019. november 05. napján esedékes.

3. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlása (2003)

A következő fontos nemzetközi dokumentum az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a fiatalkori bűnözés kezelésének új módszereiről és a fiatakorúakra vonatkozó igazságszolgáltatás szerepéről szóló, 2003. szeptember hó 24. napján kelt ajánlása.¹⁷ Az ajánlás szempontjából fiatakorúaknak

¹⁶A Gyermekjogi Bizottság záró észrevételei 2014. Saját fordítás http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/HUN/CO/3-5&Lang=En 2015.04.16.

¹⁷ Recommendation Rec(2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. Saját fordítás <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70063> 2015.04.18.

(juveniles) minősülnek azon személyek, akik a büntethetőségi korhatárt már elérték, azonban még nem felnőttkorúak, továbbá az ajánlás szabályait alkalmazni kell azon személyekre is, akik ezen életkori határokat még éppen nem érték el, vagy már éppen meghaladták. (I. Rész: Definíciók) Stratégiai célként fogalmazza meg a bűnelkövetés és a visszaesés megelőzését, az elkövetők reszocializálását és integrálását, valamint az áldozatok szükségleteinek és érdekeinek megjelenítését. (II. Rész 1. pont) Az ajánlás 9. pontja szerint a büntetőjogi következmény kiszabásánál a jogalkalmazónak figyelembe kell venni az elkövető életkorát, érettségét és személyes fejlettségét.

4. Az EU gyermekvédelmi szabályai

A gyermekek jogainak előmozdítása és hatékonyabb védelme az Európai Unió célkitűzések között is szerepel, amellyel a Lisszaboni Szerződés kiemelten foglalkozik. Az Európai Unióról szóló¹⁸ szerződés 3. cikkének (3) bekezdése kifejezetten előírja az Unió számára a gyermekek jogainak érvényre juttatását és védelmét, továbbá a Szerződéshez csatolt, jogforrásnak minősülő Európai Unió Alapjogi Chartájának 24. cikke is kiemeli, hogy a gyermekek önálló jogokkal rendelkeznek. Úgy rendelkezik továbbá, hogy a hatóságoknak és a magánintézményeknek is a gyermek mindenek fölött álló érdekét kell az elsődleges szempontnak tekinteniük. A 2009-ben meghirdetett Stockholmi Program¹⁹ végrehajtásáról szóló bizottsági cselekvési terv kiemelt feladatként határozza meg az igazságszolgáltatás gyermekbarát jellege erősítésének a szükségességét. (9. oldal 2.3.1. pont). 2011. február 15. napján az Európai Bizottság kihirdette az „Európai Unió gyermekjogi ütemtervet”, amely már konkrét jogalkotási feladatokat is meghatározott az uniós tagállamok számára. A Bizottság ütemterve a konkrét uniós gyermekvédelmi fellépés terén három részterületet határozott meg.

Ezen területek az alábbiak:

- i. A gyermekbarát igazságszolgáltatás
- ii. A veszélyeztetett helyzetben lévő gyermekek védelmére irányuló célzott uniós fellépés

¹⁸Az Európai Unióról szóló szerződés http://eu.kormany.hu/download/9/d4/20000/EU_EUM_szerzodes.pdf 2015.05.02.

¹⁹Stockholmi Program <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504%2801%29&from=HU> letöltés: 2015.05.02.

iii. A gyermekek szerepe az Unió külső fellépéseinél.

IV. Néhány statisztikai adat a gyermekkorú bűnözésről

Tanulmányom ezen részének elkészítése során a Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztálya által összeállított statisztikai adatokat²⁰ vettem alapul. Az statisztikai adatokból levonható első következtetés az, hogy a gyermekkorú bűnelkövetők az összes bűncselekmény igencsak kis részét követik el. Magyarországon a nem büntethető tizennégy éven aluli büntettesek száma 1996 -2005 között évente 3689 és 4287 között mozgott. A gyermekkorú elkövetők száma 1997-ben volt a legmagasabb 4287. Az elmúlt 10 évet alapul véve a gyermekkorú elkövetők száma évente 3700 és 3900 között mozog. A gyermekkorúak bűnözése kapcsán kiemelem, hogy az az adatok szerint csökkenő tendenciát mutat, mivel az adatsorban a 2008. évben 3433 elkövető szerepel addig ez a szám a 2012. évben már csak 2604. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az ebbe a korcsoportba tartozó népesség Magyarország évek óta tartó általános népességcsökkenése következtében ötévente mintegy 7%-al csökken.²¹ A gyermekkorú elkövetők megyénkénti eloszlása kapcsán kirívóan magas adattal vezet Borsod-Abaúj-Zemplén Megye. A 2008. évben az összes magyarországi gyermekkorú bűnelkövető száma 3433 volt, ebből 454 személy Borsod-Abaúj-Zemplén Megye területén követte el cselekményét, ez a szám az országos adat 13,22%-a. Ezen szám az utóbbi öt évben tovább romlott, mivel a 2012. évben már az ország összes gyermekkorú bűnelkövetőjének 18,51%-a Borsodban bűnözött. Ezen adatok vonatkozásában a második helyezett Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye a 2008. évben a maga 9,90%-ával, mely 2012. évre 12,79%-ra emelkedett. Különösen kiemelkedő Magyarország északkeleti három nagy megyéjének (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar) gyermekkorú bűnözése, hiszen a 2012. évben az összes gyermekkorú bűnelkövető 38,25%-a ebben a régióban követte el Btk-ba ütköző cselekményét. Még aggasztóbb ez a szám Budapest gyermekkorú bűnözésével összehasonlítva. A fővárosra a 2012. évben a gyermekkorú bűnelkövetők 6,95%-a jutott, ezen három megyére pedig a már említett 38,25%.

²⁰A statisztikai adatok elérhetőek: <http://www.mklu.hu> 2015-04-19.

²¹Dr. Ligeti Katalin: A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója. (10. oldal) http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_koncepcio1.doc 2015.04.30.

A gyermekkorúak bűnözésére főleg a vagyon elleni bűncselekmények megvalósítása jellemző, a 2012. évben az általuk elkövetett bűncselekmények 59,60%-a vagyon elleni bűncselekmény volt, ezen belül 35,79% lopás. Jellemzőnek mondható még a garázdaság, ez az összes elkövetett bűncselekmény 16,78%-a, ezt követik a személy elleni bűncselekmények 13,67%-al. A 2012. évben gyermekkorúak összesen három szándékos emberölést követtek el. A 2012. évben a gyermekkorú elkövetők 40,4%-a egyedül, 35,6%-a pedig másik gyermekkorúval együtt követett el bűncselekményt. Meglepő adat, hogy a 2012. évben a gyermekkorú elkövetők több mint 20%-a a bűncselekmény elkövetésekor tíz éves vagy fiatalabb.

A büntethetőségi korhatár leszállításával érintett korosztály, vagyis a tizenkettő és tizennégy évesek követik el a gyermekkorúak által elkövetett bűncselekmények több mint 65%-át. A 2012. évi statisztikai adatok alapján az átlagos gyermekkorú bűnelkövető egy tizenkettő-tizennégy év közötti fiú, aki lopási cselekményét egyedül követi el.

V. összegzés

A jogtörténeti kitekintés és a nemzetközi dokumentumok vizsgálata során számomra az derült ki, hogy a jelenlegi magyar szabályozás tételes nemzetközi jogi rendelkezésbe nem ütközik, a belátási képesség vizsgálatának szabályozásbeli gyökerei pedig egészen a Csemegi-kódexig nyúlnak vissza.

A fiatalkorúak kapcsán azonban továbbra sem hangsúlyozható eléggé a megelőzés további erősítése és kiszélesítése. Ennek egyik eszköze lehet az Országos Bírósági Hivatal által megalkotott „Nyitott Bíróság” Program, amely többek között azt a célt szolgálja, hogy az iskolákban előadások tartása során megismertesse az igazságszolgáltatás működését, szervezeti felépítését a tizennyolc év alatti korosztállyal. Ezzel együtt a program felhívja a figyelmet az egyes, tipikusan őket érintő bűncselekményekre, mindezzel pedig az áldozattá válás megelőzésére törekszik. Azonban ezen kezdeményezés is csak segítheti a közoktatási, az egészségügyi és a szociálpolitikai rendszer megfelelő működését, amelyek elsődlegesek a tizennégy év alatti fiatalkorúak bűnelkövetővé válásának megelőzése szempontjából.

Felhasznált irodalom:

Belovics Ervin (szerk.): Büntetőjog I. (HVG ORAC Lap - és Könyvkiadó Kft. 2012.

Gönczöl-Korinek- Lévai: Kriminológiai ismeretek: Bűnözés, Bűnözéskontroll

Corvina Kiadó, Budapest, 1996.

Jakucs Tamás (szerk): A Büntető Törvénykönyv Magyarázata, KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft.

Budapest, 2004.

Kónya István (szerk): Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára, HVG ORAC Lap - és

Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014.

Felhasznált jogszabályok:

- a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

- a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény

- a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény

- a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény

- a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatásról szóló 149/1997. (IX. 10.)

Korm. rendelet

- a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet

- a rendőrség nyomozó hatóságainál létesítendő gyermekmeghallgató szobák kialakításáról szóló 32/2011. (XI. 18.) KIM rendelet

- az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet

- az 1908. évi XXVI. törvénycikk (Bn.)

- a fiatakorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvénycikk

-a Büntető törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvény